

Tartalom

Az összehasonlító szemlélet, azaz, hogy az emberek egymással mérik a dolgokat, egymást és önmagukat. Mások helyzetének jelentősége abban, ahogyan magunkat és a jólétünket értékeljük. Hogyan hasonlítgatjuk magunkat másokhoz, és milyen következményekkel jár ez? A bennünket érő, gondolkodásunkat alakító legfontosabb hatások, különösen a forma hatásai. Az abszolút szemlélet: olyannak látni a dolgokat, amilyenek, az összehasonlítástól és a különféle hatásoktól függetlenül.

Megjegyzés

A cím elsőre némileg rejtélyes lehet, de csak annyit jelent, hogy 1) szeretjük összehasonlítani magunkat, a dolgokat; és 2) sok mindentől függünk mi magunk és a gondolkodásunk. Viszonylag hosszú téma, mely helyenként igényel némi gondolkozást, de nem vészes. A legfontosabb benne, hogy vegyük észre, mennyire függ az elégedettségünk attól, hogy mások milyen helyzetben vannak, csak emiatt is sokkal rosszabbnak vagy jobbnak ítélni a saját helyzetünket.

Emberi relativitás

(Azonosító: 059; Változat: 01)

Pozíció a műben

Előszó

A világ működése

Bevezetés

Elvek

Alapok

Élet

Elme

Ember

Nemek

Társas viszonyok

Emberi gondolkodás

Az emberek gondolkodása

Önigazolás

Emberi relativitás

Hiúság

Egyéniség

Egyebek

Társadalom

Egység

Program

Az ember élete

1. Előzetes megjegyzések.....	2	—
2. Forma és relativitás.....	2	
3. Az ember összehasonlító szemlélete.....	3	1
3.1. Az összehasonlító szemlélet jelentése.....	3	
3.2. Az összehasonlító szemlélet eredete.....	5	—
3.3. Az összehasonlító szemlélet működése \$.....	6	
3.4. Az összehasonlító szemlélet következményei.....	7	2
4. Az abszolút szemlélet \$	8	
5. Egyéb példák az emberi relativitásra.....	9	—

3

1. Előzetes megjegyzések

A relativitásról általánosságban, hogy mit jelent, miért fontos, hogyan jelenik meg a természetben, az emberben és a társadalomban, a **‘Relatív és abszolút’ témában** lehet olvasni.

4

Felelevenítendő, a relativitás két dolgot jelent:

- **Függés:** amikor a dolgok függenek egymástól. Például az, ahogyan a gondolkozásunk függ a társadalomtól, melynek részei vagyunk; mondjuk, ahogy a piacgazdaságban elfogadjuk, hogy az anyagiak igen fontosak, kellene ahhoz, hogy sikeresnek nevezhessük magunkat.
- **Összehasonlítás:** amikor a dolgokat egymáshoz hasonlítjuk. Például, amikor engem nem is annyira az izgat, hogy (abszolút értelemben) mekkora jólétben élek, megvan-e mindennem, ami kell, hanem az, hogy nekem (relatív értelemben) jobb vagy rosszabb, mint másoknak, a körülöttem élőknek.

5

Jelen témában a relativitás két jelentésének emberben (és a társadalomban) történő megjelenését tárgyalom részletesebben, különösen azt, ahogyan egymással mérjük, másokhoz hasonlítgatjuk magunkat.

6

7

2. Forma és relativitás

Itt csak utalok rá, mennyi mindenben függünk attól a biológia és társadalmi formától, melyben élünk. Más témákban részletesebben lehet olvasni az alábbiakról.

8

1) Az érzékelés, a motivációk és a gondolkozás relativitása

Biológiai formánk meghatározza, hogy milyen érzékszerveink vannak, azokkal hogyan **érezkeljük** a világot. Hogy fenntartsa magát, a biológiai forma ugyancsak nagyban megszabja a **motivációinkat**, azt, hogy mire törekedjünk, például éhessé tesz bennünket és belénk ülteti a szexuális vágyat. Ezen kívül **gondolkozásunkra** is jelentősen hatással van a forma; így a biológiai formánk miatt vagyunk hajlamosak emberi tulajdonságokkal felruházni a dolgokat, antropomorfizálni; a társadalmi forma pedig többek között megmondja, hogy mit tekintünk sikernek vagy etikusnak.

Lásd ezekhez a 'Forma, öntudat és érzékek' témában az érzékelés relativitását, a 'Forma, öntudat, motivációk és érzelmek' témában a forma motivációiról mondottakat, valamint a 'Forma, öntudat és gondolkodás' témában a két forma hatását a gondolkozásunkra.

2) Korlátaink

Hogy mit tehetünk meg, és mit nem, az is nagyban a formától függ: például nem élhetünk kétszáz évig, illetve egy zárt társadalomban nem házasodhatunk össze akárkivel. Lásd erről 'A szabadság motívuma' témában.

3) További példák

- **Nemi tulajdonságok:** Biológiai nemünk is a biológiai formánk része, így a vele járó testi-lelki különbségek megint csak a formától való függés példái. Lásd a 'Férfi és nő' témát.
- **A siker és etika relativitása:** vagyis az, amire az imént utaltam, hogy társadalomfüggő, hogy mit tekintünk sikernek és etikusnak. Azért érdemes ezt külön említeni, mert hajlamosak lehetünk abszolútnak tekinteni ezeket, azt hinni, hogy az és csakis az a siker, az etikus, amit mi adott helyen és időben annak gondolunk. Lásd 'A siker motívuma' témában a sikerkritériumok függését a társadalmi formától, 'Az etika alapjai' témában pedig az etikai rendszerek társadalomfüggőségét.

3. Az ember összehasonlító szemlélete

3.1. Az összehasonlító szemlélet jelentése

Ennek a témának a lényege a következő:

**Az emberek egymással mérik a dolgokat,
önmagukat és egymást.**

Mit jelent ez?

1) A dolgok összehasonlítása

Az ember hajlamos erre; például ahogy a filmeket, színműveket is összehasonlítgatjuk, mondjuk egy rendező

különböző filmjeit, a különböző feldolgozásokat, a sorozatok darabjait, és így tovább.

2) Önmagunk összehasonlítása

A dolgok összehasonlításánál fontosabb azonban, hogy gyakran önmagunkkal és más emberekkel is ezt tesszük.

Először is, ha csak magunkat vesszük, nehéz megítélni a **tulajdonságainkat**. Például, kérdéses lehet, hogy okosnak nevezhetjük-e magunkat: tudunk ezt-azt, más dolgokat viszont nem, egyes feladatokat meg tudunk oldani, másokat nem – nem tudjuk elhelyezni magunkat. Ha azonban megismerünk másokat, látjuk mennyire műveltek, mihez mennyire értenek, hogy vág az eszük, akkor máris határozottabb elképzelésünk lehet önmagunkról is. Egyrészt a képességeinkről, másrészt pedig arról, hogy azok alapján **hogyan értékeljük magunkat**.

Hasonlóan, a **teljesítményeinket** is általában másokéval összevetve tudjuk megítélni. Siker-e már az, ha főosztályvezető vált belőlem? Siker-e, ha sportolóként 10 alatt futom a 100-at? A választ itt is gyakran abból vonjuk le, hogy mások mit értek el.

Következésképpen általában nem is annyira okosak, szépek, erősek, sikeresek akarunk lenni, hanem okosabbak, szebbek, erősebbek, sikeresebbek. Nem egy abszolút szintet akarunk teljesíteni, hanem túl akarunk tenni másokon: többre akarjuk vinni, mint az osztálytársaink, **gyorsabban akarunk futni**, mint a riválisaink – **nem pedig egyszerűen gyorsan**.

A másik, amire igen jellemző ez a relatív értékelés, az a **jólétünk**. Például, ha van egy szerény házunk, de körülöttünk mindenki más barlangban lakna, akkor királynak éreznénk magunkat – de ha a többieknek mind villáik és kastélyaik lennének, rögtön a világ nyomorultjaként gondolnánk magunkra – holott a helyzetünkben semmi nem változott. A **megelégedettségünk relatív** tehát: az önértékelésünk, az, hogy sikeresnek tartjuk-e magunkat, hogy szerintünk elég jól élünk-e, nagyrészt azon múlik, hogy mit látunk magunk körül.

Meg lehet említeni, hogy **az ember gyakran önmagával is verseng**, korábbi énjével is összehasonlítja magát; mondjuk, ahogy az öregedő ember észreveszi, hogy nincs már meg a régi ereje, vagy ahogyan a művész attól fél, hogy nem tud már akkorát alkotni, mint korábban.

Aztán, **megelégedettségünket az is sajátosan befolyásolja, hogy hogyan változik a saját helyzetünk.** Természetesen nyerni szeretünk, míg veszíteni nem, viszont a nyereség és veszteség mértéke nem egyenes arányban áll a megelégedettség (hasznosság) változásával: minél nagyobb a nyereség és veszteség, azok hatása egyre kevésbé nő. (Például ha kapok 10.000 forintot annak örülök, és ha kapok 20.000-t, annak még jobban örülök – de nem kétszer annyira, mint a 10.000-nek.) Másrészt a veszteség jobban fáj, mint amekkora öröm az azonos mértékű nyereség. (Ha elvesztek 10.000 forintot, az nagyobb kín, mint amekkora élvezet az, ha kapok ugyanannyit.) Lásd a ‘Preferenciák és hasznosság’ témában a kilátáselméletet.

Lásd továbbá az ‘Egyenlőtlenség’ témában, hogy az egyenlőtlenség rosszul esik; ‘A siker motívuma’ témában, hogy sikerességünket gyakran másokhoz mérjük, illetve másokhoz képest értékeljük magunkat; a ‘Hiúság’ témában pedig annak relativitását;

3) Mások relatív megítélése

Mások megítélését is befolyásolhatja, hogy kikkel együtt ítéljük meg őket; **például** amikor az úgynevezett **haranggörbe** módszerrel, egymáshoz képest osztályozzuk a tanulókat.

Ez a módszer arra jó, hogy akármilyen társaságban nagyjából ugyanannyi (kevés) gyenge, (sok) közepes és (kevés) jó osztályzat szülessen. Ez lehet igazságos, ha az (abszolút) képességek, teljesítmények szórása megfelel a görbének, azaz kevés rossz, sok közepes és kevés jó képességű ember van; de gyakran igazságtalan, így ha a tanulók valójában igen hasonlóak egymáshoz és mégis ugyanolyan eltérő jegyeket kapnak. Lásd ezt az ‘Oktatás’ témában.

3.2. Az összehasonlító szemlélet eredete

Miért hasonlítgatjuk össze a dolgokat és embereket?

1) Az összevetés egyszerűsége

Vagyis gyakran könnyebb úgy megítélni valamit, hogy van mihez hasonlítani, van összehasonlítási alap.

Lásd a fenti példát az okosságunk megítéléséről. Ahhoz, hogy **egy dolgot önmagában meg tudjuk ítélni**, az kellene, hogy legyen egy általános mércénk, illetve hogy tisztában legyünk az abszolútumokkal. (Ez esetben tudnunk kellene, hogy hogyan mérjük tudásunkat, intelligenciánkat, illetve, hogy mi az elképzelhető legnagyobb okosság. Más esetekben a szépségre, minőségre kellene rendelkezünk hasonló eljárásokkal.) **Nehéz** azonban ilyen módszeresnek lenni. Sokkal inkább rendelkezésünkre állnak viszont más egyedi példák, melyeket oda tudunk tenni az aktuálisan megítélendő dolog mellé, és nagyjából össze tudjuk őket nézni vele.

2) A versengés (és az összehasonlítás) a vérünkben van

Az **evolúció** során a jobb élt túl, illetve neki lett több utóda. Vélhetőleg tehát a versenyszellem, egyúttal az összehasonlításra való hajlam eleve belénk van programozva.

Vannak esetek, ahol a versengés evolúciós értelemben káros; például a közösségeken belül, ahol az önérdék követése árthat a csoportnak. Ilyenkor az evolúció igyekszik együttműködővé tenni az egyedeket, lásd egyrészt a hangyákat, másrészt az ember együttműködésre való hajlamát. Ezeket a gátlásokat viszont az **öntudat** megjelenése tudja felszabadítani, mivel lehetővé teszi, hogy az egyén felismerje, mi is áll a saját egyéni érdekében. Gondoljuk az emberi társadalmak potyázóira és bűnözőire.

Hogy az **összehasonlító szemlélet** mélyről fakad, erős bennünk, az is alátámasztja, hogy meglehetősen **általános**, a világon mindenhol jelen van β. (@@Igaz?) Lásd továbbá a sikervágy és a magas önértékelésre való törekvés erejét és relativitását.

Végül jegyezzük meg, hogy **van is mit hasonlítani**, mivel az emberek között sok tekintetben jelentős különbségek vannak.

Lásd a 'Versengés és együttműködés' témában a versengés és együttműködés eredetét, 'A siker motívuma' témában a sikervágy erejét, valamint az 'Egyenlőtlenség' témát.

3.3. Az összehasonlító szemlélet működése \$

1) Mértékek és sorrendek

Sok olyan mérték van, melynek segítségével az emberek összevetik magukat. Ilyenek például, hogy mennyit keresnek, milyen gazdagok, milyen ranggal rendelkeznek, milyen iskolázottak, milyen idősök. Ezekhez mind tartozik egy-egy skála, gyakorlatilag egy-egy számot rendelnek hozzá, mely az egyik embernél nagyobb, a másikonál kisebb, meghatározva, hogy adott szempontból ki van elől és ki hátrébb. Ha pedig az emberek összességét vesszük, az egész társaságot is sorba lehet állítani az iméntiek mentén.

Például ha én 100.000 forintot keresek, a volt osztálytársam pedig 200.000-t, akkor ő e tekintetben előttem van. Ha most vesszük az összes ember jövedelmeit, a legrosszabbul keresőtől a legjobbig sorba rakhatjuk őket, láthatjuk, kiknek megy rosszul és kik a menők.

Létezik aztán a fejünkben egy **eredő mérce** is, mely az előbbi mércéket összegzi, meghatározva, hogy végül is, összességében ki van alattunk és ki van felettünk. Ha ránézünk valakire, kapcsolatba kerülünk valakivel, ez tudat alatt általában automatikusan ki is számíthat bennünk, és ennek megfelelően tekintünk egymásra.

A sok mérce alapján ugyanis lehet, hogy az egyik szempontból a társunk vezet, a másiktól viszont mi. Például lehet, hogy ő többet keres, nekem ellenben eggyel több diplomám van. Ki akkor a menőbb? Ezt úgy lehet eldönteni, ha arról is van elképzelésünk, hogy **melyik szempont mennyire fontos**, a kereset vagy az iskolázottság a fontosabb. Ha a kereset, akkor ő a nyerő. (Természetesen lehet ezt még bonyolítani, például azzal, hogy ha a kevésbé fontos szempontból sokkal jobb vagyunk, akkor mégis mi vagyunk a befutók.) A szempontok súlya nagyrészt **kulturális eredetű**: például egy anyagi társadalomban sokat számít a pénz, egy erősen hierarchizált rendszerben a rang, de olyat is el lehet képzelni,

ahol a tudás az első. És megint csak: ez a mérce nemcsak két embert elhelyezésére alkalmas, hanem az egész sorrend kialakítására is.

2) Kikkel vetjük össze magunkat?

Nem csak úgy mindenkivel, hanem:

- Azokkal, akikkel kvázi **versenyhelyzetben** vagyunk: a testvéreinkkel, az osztálytársainkkal, a munkatársainkkal, riválisainkkal, stb...

A felsoroltak ugyanis vagy nagyjából ugyanonnan indultak, mint mi, vagy egy pályán küzdenek velünk.

- Azokkal, akikkel egy **súlycsoportban** vagyunk.

Vagyis az kevésbé üt szíven bennünket, hogy Einstein sokkal okosabb nálunk, mint az, hogy a magunkfajta kicsit.

3) Az összehasonlító szemlélet, mint öngerjesztő folyamat

Ha összehasonlítgatjuk magunkat másokkal, ezzel egyúttal megbecsülést és lenézést közvetítünk feléjük. Így ők is ösztönözve lesznek arra, hogy elkezdjenek lefelé vagy felfelé tekinteni miránk és általában az emberekre – ezzel pedig terjed az összehasonlító szemlélet, visszacsatolás működik.

3.4. Az összehasonlító szemlélet következményei

1) A meglegedettség relativitása

Ahogy fentebb leírtam: hiába ugyanaz a helyzetünk, ha körülöttünk mást látunk, akkor másképp értékeljük azt – ami meglehetősen irracionális.

2) Mások kiválósága, előbbre jutása, boldogulása hátrányosan érint bennünket.

Mivel ha más előrébb van, előrébb lép a sorrendben, mi magunk hátrébb kerülünk; például, ha a barátunkat előléptetik, ettől magunkat kisebbnek, rosszabbul érezhetjük. Ezért nehéz elismerni más kiválóságát, könnyű észrevenni a hibáikat, illetve nem áll érdekünkben, hogy boldoguljanak.

3) Elégedettségünk a másik ember elismertségének függvényében

Egyrészt nem szeretjük, ha aki a társaságunkban van sikerebb, hiszen ezáltal magunkat sikertelenebbnek érezzük. **Másrészt** viszont szeretünk is a sikeresekkel vegyülni, mert az ő sikeresességük miránk is átsugárzik.

Ennek a játéknak tehát **két faktora** van: 1) a sikervágy és a magas önértékelés iránti vágy **relativitása**, és 2) a siker és magasra értékelttség **átsugárzása**.

Kicsit közelebről: ezek közül az első akkor érvényesül, ha a másik olyan, akivel összevetjük magunkat, azaz az osztálytársunk, munkatársunk, illetve egy súlycsoportba tartozunk; a második viszont mindkét helyzetben ott van (akkor is, ha a másik nem összevethető) bár az összevethető esetben valamivel kevésbé. Ezért, amikor **velünk összevethető emberekről** van szó, akkor **az olyanok társaságát kedveljük leginkább, akik kicsit sikertelenebbek nálunk**. (Ami legyezi az önértékelésünket, de azért a másik annyira nem sikertelen, hogy a társasága bennünket is lúzerré tegyen.) Amikor ellenben **nincs összevetés**, akkor a második faktor egyedül marad, tehát **a magunknál sokkal sikerebb emberek társaságát kedveljük**. (Ilyen, amikor alulról jött kívülállóként igyekszünk vegyülni „A Társasággal”. Természetesen társaságunk megválasztásának azért egyéb tényezői is vannak, mint például a személyes szimpátia.)

Ide kapcsolódik az ‘Érzelmek és érdekek’ témában a házasság és barátság hatása a státuszra.

4) Egyebek

- A **hiúságnak** számos rossz és néhány jó következménye is van. (A hiú ember mások felett állónak képzelet magát, erősen kötődik tehát az összehasonlító szemlélethez.) Rossz következménye például a képességeink túlbecslése, és az igazságtól, vagyis attól való menekülés, hogy valójában nem is vagyunk annyira kiválóak. Lásd a ‘Hiúság’ témát.
- A **siker relativitása**, pontosabban az, hogy a sikerességünket másokhoz képest mérjük, **automatikusán termeli a sikerteleneket**, hiszen valaki csak úgy lehet sikeres, ha túltez másokon. Lásd ezt ‘A siker motívuma’ témában.
- A **piacgazdaság kihasználja az ember összehasonlító szemléletét**, általa sarkal bennünket a versenyben való részvételre, nagyobb teljesítményre – és egyúttal meg is erősíti bennük ezt a fajta szemléletet.
- Végül, néhány jellemző emberi tulajdonságot a fentebb említett **kilátásmélet is megmagyaráz**. (Vagyis az, ahogy a veszteség súlyosabban érint bennünket, stb...) Ilyen például, hogy nem értékeljük a dolgokat, amíg el nem vesznek. Bővebben lásd a ‘Preferenciák és hasznosság’ témában.

4. Az abszolút szemlélet \$

Az embernek általában nem tűnik fel, hogy a személete relatív.

- **Nem érzékeljük például, hogy a forma befolyásolja** érzékelésünket, motivációinkat és gondolkodásunkat, abszolútnak véljük ezeket, nem gondolunk bele, hogy más milyenek is lehetnének.

- **Az összehasonlító szemléletünk sem tudatosodik bennünk**, nem reflektálunk rá például, hogy csak azért fáj, hogy nekünk csak egy kis ház jutott, mert másoknak nagyobb van.
- **Nem tűnik fel továbbá a kontextus hatása sem**, az, hogy egy dolog környezete, illetve a saját külső-belső környezetünk hogyan befolyásolja azt, ahogyan a dolgot látjuk. Például nem gondolunk bele, hogy egy emberölést attól függően tekintünk hőstettnek vagy alávaló gyilkosságnak, hogy éppen háború vagy béke van. Bővebben lásd a 'Fogalmak, szimbólumok, jelentés' témában.

Relatív szemléletünk miatt aztán a dolgokat nem látjuk önmagukban, olyanoknak, amilyenek.

Például, ahogy elhangzott, emberi tulajdonságokkal ruházunk fel dolgokat, melyekre azok valójában nem illenek; a társadalom által diktált etikai elveken keresztül ítéljük meg a tetteket, minek révén például helyesnek vélhetjük a rabszolgaságot; azt gondolhatjuk, hogy rosszul élünk, amikor valójában mindenünk megvan, ami kell; vagy mondjuk félreérthetjük, ha valaki piros nyakkendőben jelenik meg, ideológiai háttérünk, politikai gondolkodásunk miatt a pártszimpátia kifejezésének vélhetjük azt, akkor is, ha nem így van.

Az abszolút szemlélet azt jelenti, hogy lássuk a dolgokat olyanoknak, amilyenek, függetlenül a bennünket érő különféle hatásoktól és az összehasonlítástól.

Ezt aztán hozzásegíthet bennünket, hogy reális képünk legyen a világról.

Mi segíthet hozzá az abszolút szemlélethez? Elsősorban:

- **Ha ismerjük az összehasonlító szemléletet, illetve a hatásokat**, melyek befolyásolják azt, ahogyan a dolgokat látjuk. (Lényegében ezek vannak leírva ebben a témában.)
- **Ha ismerjük magunkat**, azt, hogy mennyire vagyunk fogékonyak e hatásokra, az összehasonlításra.
- **Ha tudatosítjuk magunkban a bennünket érő konkrét hatásokat**, illetve figyelemmel vagyunk arra, hogy mi magunk **hogyan gondolkozunk**.
- **Ha kellően széles látókörrel rendelkezünk**, felismerjük, hogy más formákban más hatások érvényesülnek, más kontextusok más hatással vannak.
- **Ha kellően önállóak tudunk maradni** a társadalmi és közösségi hatásokkal szemben.

Lásd a 'Reális világgép', az 'Önismeret', és a 'Tudatosság' témákat, illetve az Önállóság fejezetet. Lásd továbbá a 'Gyerek' témában, hogy **az ő látásmódjuk még közelebb áll az abszolúthoz**, mint a felnőtteké. (Bár nem azért, mintha az előbb felsoroltak meglennének náluk, hanem leginkább az érintetlenségük okán, mert még kevés hatás érte őket a társadalom és a környezetük részéről.)

5. Egyéb példák az emberi relativitásra

Van még a függésnek néhány esete, melyeket érdemes megemlíteni.

- Az emberek sok szempontból „olyanok, mint a világ körülöttük”.

Például:

- Mert a **társadalmi forma magának megfelelően alakítja a gondolkozásukat**; illetve mert az emberek gyakran kívülről veszik a sikerkritériumaikat és az etikai elveiket.
- Ha egy **gyereket szépen nevelnek**, könnyebben lesz belőle jó ember, és viszont. Másfelől, ha **a világ rossz körülöttünk**, ösztönöz vagy egyenesen kényszerít a rosszra, könnyen rosszakat teszünk magunk is; illetve az előttünk lévő jó vagy rossz példa is az egyik vagy a másik irányba terelhet bennünket.
- **Az emberek előszeretettel hasonulnak másokhoz**, konformálódnak, imitálják mások viselkedését.

A kellő **önállóság** nemcsak a relatív szemlélet hátrányaival szemben segíthet, hanem a rossz dolgok átvételétől is megóvhat.

Lásd ‘A siker motívuma’ témában a külső eredetű kritériumokat; a ‘Jó cselekedetek’ témában a jó és rossz cselekedetek dinamikáját; a ‘Rossz cselekedetek’ témában az ösztönzést és kényszert, mint a rossz cselekedetek egyik okát; valamint a ‘Konformitás’ témát és ‘A boldogság keresése és korlátai’ témában az imitációt.

- További vegyes példák

- Egy dolog környezete és a saját környezetünk, **kontextusunk** jelentős hatással lehet arra, ahogyan a dolgot látjuk; ahogyan arra fentebb utaltam.
- A **személyiség**ünket több minden formálja, így az örökletes tényezők, a magzatot érő hatások és a nevelés, illetve az **ízlés** is nagyrészt tanult dolog. Lásd az ‘Az elme szerkezete’, a ‘Mi vagyok és mi nem?’ illetve ‘A művészet funkciói és befogadása, az ízlés’ témákat.
- **Problémáink** is jelentős mértékben relatívak; például a különböző embereknek különböző dolgok jelentenek problémát, olyannyira, hogy az egyik embernek akár bagatellnek, nevetségesnek tűnhet az, ami miatt a másik pokoli kínokat áll ki. Gondoljunk csak a különféle lelki betegségekre, mondjuk a fóbiákra. Bővebben lásd a ‘Problémák’ témában.
- Hogy hogyan látunk egy helyzetet, az nagyban függ attól, hogy kívülről vagy belülről nézzük azt, érintettek vagyunk-e benne. Rögtön megváltozhat például a lelki betegségekről kialakított véleményünk, ha magunk is megtapasztaljuk őket. Lásd a ‘Reális világkép’ témában a **külső és belső szemléletet**.
- A különféle **címkék, szerepek és identitások** is jelentős hatással vannak ránk. Címke például egy festmény esetén, hogy ki festette. Ha ugyanazt a művet Picasso alkotta, akkor hajlamosak vagyunk rögtön sokkal magasabbra értékelni, mintha Gipsz Jakab követte volna el. A szerepek elvárt viselkedésminták, például az, hogy hogyan kell viselkednie egy férfinak; az identitásaink pedig azok, amiknek tartjuk, amikkel meghatározzuk magunkat, például, hogy én férfiként tekintek magamra. Ezek aztán erős hatást gyakorolnak a gondolkozásunkra, viselkedésünkre, viszonyainkra. Lásd a ‘Címkék, szerepek, identitások’ témát.

- **Az ember szeret önmagából kiindulni**, másokra vonatkozó feltételezéseinket ezért könnyen befolyásolhatja, hogy milyenek vagyunk mi magunk. Bővebben lásd ‘Az emberek gondolkozása’ témában.
- Az, hogy **mi normális és mi nem az**, nagyban relatív, erősen függ az adott társadalomtól, kultúrától és körülményektől. Például van, ahol a homoszexualitás halálos bűn, máshol a melegek össze is házasodhatnak. Lásd bővebben ‘A szexualitás összetettsége’ témában.

Nem baj, ha nem teljesen olvastál el egy témát, véleményed akkor is nyugodtan elküldheted róla. A kérdőívén külön tudod jelezni, hogy mennyire mélyedtél el benne. Ezen kívül minden kérdésénél választhatod, hogy arra éppen nem tudsz, vagy nem szeretnél válaszolni.

Klikkelhető linkek (Word-ben a CTRL-t nyomni közben):

[kérdőív](#) – [fórum](#) – [email](#)